

УДК 330.342.001.36

Андрій Олефір,

канд. юрид. наук,
асистент кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА КИТАЮ: ДОСВІД РЕФОРМ ДЛЯ УКРАЇНИ

У цій статті дослідженні основні концепції державної економічної політики на сучасному етапі та пояснена хибність теорії «міжнародного розподілу праці» («порівняльних переваг»). Були визначені правові засоби захисту економічного суверенітету та залучення прямих іноземних інвестицій у Китаї на прикладі умов співпраці «Foxconn» і «Apple» з урядом Чженчжоу. Також проаналізовані ключові аспекти китайського урядового плану «Made in China 2025».

Ключові слова: теорія «міжнародного розподілу праці» («порівняльних переваг»), економічні реформи Китаю, спеціальні економічні зони, залучення іноземних інвестицій, «Apple».

Постановка проблеми. На сучасному етапі існує дві найбільших течії державного економічного курсу: це так званий «глобальний проект», що проголошує відкритість кордонів, вільний ринок, свободу торгівлі та ґрунтується на теорії «міжнародного розподілу праці», з одного боку, та його протилежність – політика протекціонізму або економічного націоналізму, з іншого боку. Якщо за допомогою правових засобів другої теорії налагоджується робота інноваційної системи держави, то перша слугує просуванню продукції на іноземні ринки. Для успіху держави ці стратегії мають доповнювати одна одну та використовуватися в національних інтересах, тобто підтримка внутрішнього ринку та національного товаровиробника є передумовою виходу на ринки зовнішні та відкриття внутрішнього ринку для конкурентів. Як зазначають американські фахівці, Китай і США реалізують нову форму економічного націоналізму, що створює труднощі для транснаціональних корпорацій [1]. Такий підхід є цілком обґрунтованим, оскільки конкуренція провідних країн світу в найближчі роки посилюватиметься [2].

Аналіз останніх джерел і публікацій. Досвід успішних економічних реформ, особливо Китаю, завжди перебуває у фокусі уваги науковців, зокрема, йдеться про таких дослідників, як Е. А. Васильєва, С. Далинь, Е. А. Кареліна, М. О. Лазарчук, Д. Д. Лебедева, Г. І. Мерніков, А. В. Островський, М. А. Таран, І. Устіян, О. Л. Юсип та ін.

Формування цілей статті. Дослідити основні концепції державної економічної політики, визначити правові засоби захисту економічного суверенітету та залучення прямих іноземних інвестицій в Китаї.

Виклад основного матеріалу. На думку китайських фахівців, раніше встановлений світовий порядок дав змогу невеликій кількості розвинутих країн здійснювати контроль за механізмом регулювання світової економіки в своїх інтересах, тим самим гальмуючи розвиток інших [2].

Саме тому в Китаї був запроваджений змішаний тип економічної системи [3], який також називають «ринкова економіка під державним контролем» [4]. Для успішного розвитку Ден Сяопін пропонував керівним органам Китаю не випускати з рук «державне кермо» управління економікою та процесом економічної реформи, кінцевою метою якої є створення «сучасної ринкової економіки. Саме держава має стати основним суб'єктом ринкової економіки соціалізму з китайською специфікою: захищати та стимулювати до ефективної діяльності всіх вітчизняних та іноземних інвесторів, надаючи їм повну свободу дій на підставі лібералізації законодавства» [5].

Негативні аспекти економічної політики, які виділяють деякі науковці (значною мірою планово-централізована економіка, що характеризується адміністративним регулюванням у кредитно-фінансовій, валютній сферах та ціноутворенні, застосування різного роду нетарифних обмежень, директивних та індикативних планів, внутрішніх положень про окремі виробництва тощо) [6], насправді є передумовами безпрецедентних соціально-економічних успіхів Китаю. Так, за останні десять років темпи зростання ВВП дорівнювали в середньому 10,2% щорічно [7]! Адже в економічних «змаганнях» завжди перемагає більш досконала система, якою є китайська інтегральна модель, що поєднує

«сильні» сторони ринкової економіки (самоорганізація, приватна ініціатива, конкуренція) та адміністративно-командної системи (плановість розвитку, мобілізація державних ресурсів на виконання стратегічних завдань). Економічна політика Китаю спрямована, передусім, на розвиток виробництва, новітні технології, створення нових робочих місць. Навіть розвинувши власну промисловість Китай захищає своїх резидентів від зовнішньої конкуренції, але є прихильником глобалізації в інших країнах [1].

Хоча американські чиновники вже давно засуджують підтримку Китаєм своїх компаній, називаючи субсидії та іншу допомогу недобросовісною конкурентною перевагою на світовому ринку [1], проте самі погрожують урядовим тиском американським компаніям, які переміщують робочі місця за кордон, погрожуючи їм встановленням штрафних мит на товари, які вони продають у США [1].

У цьому контексті слід коротко зупинитися на сутності теорії «міжнародного розподілу праці» або «порівняльних переваг», яка лежить в основі інтеграції європейського співтовариства та є дуже популярною у світі. Згідно з цією теорією, кожна держава повинна виробляти тільки те, що їй найбільш вигідно та рентабельно за умови, якщо виробники в інших державах роблять це гірше. Тобто одна держава краще виробляє комп'ютери, друга – автомобілі, а третя – каструлі та ін. Розвиток ідеї «поділу праці» пішов далі, наприклад, одна країна виробляє пшеницю, друга – переробляє зерно в муку, третя робить макарони, четверта – фасує їх в упаковку. Згідно з цією теорією Україна повинна постачати суто сировину на світовий ринок, виступати світовим перевізником та забезпечувати інші країни робочою силою та ін.

Досвід Китаю переконливо доводить хибність цієї теорії, оскільки відповідно до неї Китай до сьогодні мав виробляти тканини, термоси, іграшки, кулькові ручки, гуму та золоте пір'я, навіть не намагаючись розвинути власні електроніку, робототехніку, верстатобудування, авіабудування, автобудування, металургію та ін. Китай же не взяв до уваги теорію «міжнародного розподілу праці» та почав виробляти весь спектр продукції та створювати принципово нові товари. Насправді дана теорія блокує потужний економічний ривок країн, забезпечуючи сировинний характер народного господарства для держав, що розвиваються.

Але найважливіше в іншому: що ж є кінцевою метою реалізації теорії «міжнародного розподілу праці»? Монополія в кожному

сегменті світового товарного ринку, вертикальна інтеграція корпорацій, відсутність конкуренції та повна уніфікація товарного асортименту. Різниця лише в тому, що одні постачатимуть на світовий ринок товари з високою доданою вартістю (мобільні телефони), а інші – з низькою (зерно).

Далі слід зупинитися на ключових аспектах економічної політики Китаю, особливо актуальних для України.

1. Структура економіки. Основне завдання реформ – зростання промислового виробництва – перехід від аграрної до індустріально-аграрної моделі економіки, внаслідок чого за останні 30 років із сільськогосподарського до промислового сектору перейшло близько 200 млн осіб [6], а частка сільського господарства у ВВП знизилася до 9,2%, хоча ще в 1981 р. становила майже 22% [2].

Внаслідок реалізації стратегії закупівлі, копіювання і використання розроблених у розвинених країнах технологій, обладнання та ноу-хау [6] було здійснено стрибок через кілька технологічних укладів. Унаслідок таких заходів обсяг високотехнологічного експорту Китаю зріс протягом 1992-2013 рр. у 130 разів, а його частка в структурі сукупного промислового експорту збільшилася з 6% до 27%, досягаючи в окремі роки 31% [2].

Складовою частиною модернізації Китаю став розвиток національної освіти та науки, що забезпечувався за допомогою активного державного фінансування, створення дослідницьких центрів при навчальних закладах, а також налагодження взаємодії між науковими центрами та промисловістю [6].

2. Іноземні інвестиції. Важливим напрямом економічних реформ у Китаї стало створення спеціальних економічних зон, з одного боку, з метою сприяння в залученні прямих іноземних інвестицій, новітньої техніки та технологій, управлінського досвіду, підготовки кваліфікованих кадрів, з іншого боку – для одержання досвіду реформ всередині країни. Тобто спеціальні економічні зони мали відіграти роль «вікон у зовнішній світ», щоб не тільки залучати інвестиції та технології з-за кордону, а й безпосередньо вивчати процеси, що відбуваються на світовому ринку, отримувати достовірну інформацію про тенденції зміни кон'юнктури [8]. Сьогодні в Китаї діють різні адміністративно-економічні структури з пільговими режимами. Це, перш за все, 5 спеціальних економічних зон (Шеньчжень, Чжухай, Шаньтоу, Сямень, Хайнань, а також прирівняний до них за статусом Новий район Пудун (Шанхай), 32 зони економічного та технологічного розвитку (в Пекіні, Шанхаї, Гуанчжоу, Тяньцзіні та інших великих містах); 15 зон вільної

торгівлі (міста Шанхай, Тяньцзін, Далянь, Гуанчжоу тощо); 14 зон прикордонного економічного співробітництва [9].

Одночасно зі створенням спеціальних економічних зон було ухвалено закон про змішані підприємства в цих зонах, який встановлював максимальну участь іноземних інвесторів у статутному капіталі цих підприємств у розмірі 49%. Такі підприємства отримували пільги у провадженні зовнішньоекономічної діяльності та в оподаткуванні. Особливо стимулювався розвиток підприємств з виробництва високотехнологічних продуктів [9]. Важливою рисою економічної політики Китаю є те, що при заохоченні локалізації виробництва та експорту одночасно обмежується внутрішнє споживання продукції, виробленої іноземними інвесторами, більшість із якої має бути вивезена з Китаю.

Підтвердженням ефективності даних заходів є те, що обсяг іноземних інвестицій збільшився із 5 млрд дол. США у 1985 р. до 73,5 млрд дол. США у 2005 р. [6].

Для прикладу зупинимося на співпраці «Apple» з урядом Чженчжоу – шестимільйонним містом у депресивному регіоні Китаю, в якому здійснює діяльність «Foxconn» – виробник «iPhone». Місцеві жителі називають це місто «iPhone City», оскільки успішна діяльність «Foxconn» створила можливості для місцевого розвитку. Переваги, надані «Foxconn» урядом Чженчжоу: 1) будівництво: – часткове фінансування будівництва виробничих комплексів на 600 млн дол. США; – будівництво житла для працівників заводу на суму близько 1 млрд дол. США; – 10 млрд дол. США на будівництво аеропорту на відстані декількох кілометрів від заводу; 2) енергетика: – оплата 5% вартості спожитої електроенергії; – будівництво інфраструктури, у тому числі автомобільних шляхів, електрогенераторів та 24-метрового трубопроводу; 3) фінанси: – надання кредитів у розмірі 250 млн дол. США; – звільнення від сплати корпоративного податку та ПДВ протягом перших п'яти років, а протягом наступних п'яти – 50% знижка щодо сплати цих податків; 4) трудові ресурси: – підбір кадрів та їх перепідготовка; – знижка щодо сплати соціальних внесків до бюджету на 100 млн дол. США за кожен рік; 5) логістика: – система бонусів за досягнення певних показників щодо експорту продукції (протягом перших двох років розмір цієї підтримки становив 56 млн дол. США); – відшкодування витрат на транспортування експортної продукції [1].

Місцеві органи влади Китаю активно конкурують між собою у залученні інвесто-

рів, що часто називають «олімпійськими змаганнями» [1].

3. Банківський сектор. Китайський досвід доводить, що банківський сектор в жодному разі не може бути відокремлений від тісної взаємодії з реальним сектором економіки та урядової економічної політики. Так, Народний банк Китаю підпорядкований Державній раді Китаю, і всі найбільш важливі рішення у сфері грошово-кредитної політики затверджуються саме Державною радою. Народний банк формує грошову політику і представляє на розгляд Державній раді пропозиції щодо регулювання обсягу грошової маси, валютного курсу і процентних ставок. Стосовно темпів емісії, то це 40–50% на рік, що спрямовується на розвиток нових виробництв, а отже, на посилення конкуренції, що призводить до зниження цін. Тому Китай має досить низький та стійкий рівень інфляції! Саме зростання грошової маси, що стимулює збільшення обсягів виробництва, знижує ціни. Народний банк Китаю проводить грошово-кредитну політику, що є одним з урядових механізмів регулювання економіки. При цьому грошово-кредитна політика пов'язана з бюджетною, структурною, інноваційною, інвестиційною та іншими напрямками державної політики [3].

Важливим напрямом державного регулювання банківського сектору Китаю є стимулювання реалізації інноваційних проектів та розвитку окремих галузей народного господарства шляхом створення банків розвитку (банків некомерційного кредитування). Це Банк сільськогосподарського розвитку, Експортно-Імпортний банк та Банк розвитку, до основних функцій останнього належить підтримка базових галузей промисловості, будівництво інфраструктури, розвиток окремих територій. Ці банки виконують особливі функції, не цікаві приватному сектору, зокрема, через їх фінансову непривабливість, але їх реалізація є необхідною умовою розвитку економіки в цілому [3].

4. Планування (програмування) економічного розвитку. З 1953 р. по теперішній час у Китаї було повністю реалізовано 12 п'ятирічних планів соціально-економічного розвитку. Про ефективність планування як методу державного регулювання економіки свідчить зростання ВВП Китаю: з 2000 до 2005 рр. – 86%, з 2006 до 2010 рр. – 120%, з 2010 до 2014 рр. – 56% [10].

У цьому контексті слід визначити ключові риси, притаманні плануванню в Китаї: 1) п'ятирічні програми соціально-економічного розвитку мають силу закону; 2) у розробленні довгострокових і середньострокових програм важливу роль відіграє наука. Про-

відною організацією, що координує виконання всіх робіт, є Центр розвитку Державної ради Китаю. Академія наук Китаю готує розгорнуті прогностичні доповіді Державній раді Китаю щодо основних проблем соціально-економічного розвитку країни. Також було підготовлено прогноз соціально-економічного розвитку Китаю до 2050 р.; 3) здійснення не лише економічного (кількісного) планування, а й планування соціального розвитку, охорони навколишнього середовища та ін.; 4) поєднання п'ятирічного (середньострокового) та довгострокового (15 років) планування; 5) перехід від директивного до індикативного, макроекономічного, планування; 6) підвищення важливості галузевого та регіонального планування; 7) залучення все більшої кількості учасників до складання планів соціально-економічного розвитку [11].

Попри успіхи Китаю, все ж таки мають місце деякі проблеми, що вимагають коригування економічного курсу, а саме: – висока залежність від імпорту технологій та енергоносіїв; – підвищення рівня оплати праці китайських працівників; – падіння обсягів іноземних інвестицій; – зростаючий дефіцит нових, особливо висококваліфікованих, робочих місць, що пов'язано зі старінням населення; – зростання диспропорцій у рівні життя населення; – проблеми соціально-економічної диференціації регіонів та ін. [2].

Внаслідок сповільнення темпів зростання, що все одно є більшими за середньосвітові, Китай змінює пріоритети: від розвитку виробництва та експорту до інновацій та споживання. Про це свідчить трансформація інвестиційної політики Китаю, оскільки частка «зарубіжного контенту» в китайському експорті знизилася з 60% в середині 1990-х рр. до 32% у теперішній час. Більш низька частка імпортованих компонентів і деталей відображає їх заміщення на китайські. Це підтверджується і зростанням внутрішньої доданої вартості китайських підприємств [2].

Китайський урядовий план «Made in China 2025» закріплює нову промислову політику, що передбачає: 1) пріоритетний розвиток власних технологічних гігантів і забезпечення світового лідерства китайських підприємств у ключових галузях (робототехніка, електромобілі та ін.) [9]; 2) скорочення програм підтримки іноземних виробників і проведення більш ретельних перевірок цих підприємств; 3) розміщення на території Китаю високотехнологічних потужностей. На виконання даної програми в Китаї прийнято закон, що зобов'язує компанії зберігати онлайн-дані китайських клієнтів у серверних центрах на території Китаю. Так, «Apple» інвестує в такий об'єкт 1 млрд дол. США.

Також для збереження власних позицій на китайському ринку «Apple» реалізує політику озеленення (висадка дерев), планує будівництво сонячних електростанцій та відкриття центру досліджень і розробок [1]. До речі, «Amazon», «Microsoft», «IBM» уклали контракти з китайськими підприємствами для надання послуг хмарних обчислень резидентам Китаю. Це загальносвітова тенденція з посилення безпеки та суверенітету цифрових даних. «Microsoft», «Amazon», «Facebook» уже створюють центри обробки даних у Німеччині, Нідерландах, Франції та інших країнах, що також пов'язано з технічними причинами: онлайн-сервіси працюють швидше, коли вони знаходяться поруч з клієнтами [12].

Висновки

Економіко-правова політика Китаю дала змогу державі досягнути значних успіхів у розвитку національної промислової системи та цим самим повністю спростувати стереотип про «безальтернативність» курсу ліберальних ринкових реформ на основі теорії «порівняльних переваг». Правові засоби захисту економічного суверенітету та залучення прямих іноземних інвестицій можуть бути використані Україною повною мірою, особливо на перехідному етапі становлення вітчизняної інноваційної системи.

Список використаних джерел:

1. Barboza D. How China Built 'iPhone City' With Billions in Perks for Apple's Partner. The New York Times. 29.12.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nytimes.com/2016/12/29/technology/apple-iphone-china-foxconn.html?action=click&contentCollection=Business%20Day&module=RelatedCoverage®ion=EndOfArticle&pgtype=article> (дата звернення: 25.01.2018).
2. Карелина Е. А. Модернизация стратегии экономического развития Китая в условиях нестабильности мировой экономики : дисс. на соиск. уч. степ. канд. экон. наук: спец. 08.00.14 «Мировая экономика» / Е. А. Карелина. – М., 2016. – 166 с.
3. Юсип О. Л. Особенности организации смешанного типа экономической системы Китая / О. Л. Юсип // Актуальные проблемы государственного управления. – 2016. – № 2(50). – С. 1-8.
4. Сунь Далинь. Экономические реформы в Китае / Далинь Сунь // Научный обозреватель. – 2013. – № 11(35). – С. 29-31.
5. Устиан И. Об экономической реформе в Китае: экон.-аналитический и инф. Аспект / И. Устиан. – Ч.: Dep. Ed. ASEM, 2005. – 155 р.
6. Мерніков Г. І. Модернізація України і досвід Китаю / Г. І. Мерніков // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 3(20). – С. 137-145.

7. Таран М. А. «Піднесення» Китаю: творення гармонії чи породження конфлікту? / М. А. Таран // The World of the Orient. – 2015. – № 2. – С. 131-139.

8. Васильева Е. А. Внешнеэкономическая «политика открытости» Китайской Народной Республики в оценках отечественных исследователей 70–90 х гг. XX в. 2012. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/n/vneshneekonomicheskaya-politika-otkrytosti-kitayskoy-narodnoy-respubliki-v-otsenках-otечestvennyh-issledovateley-70-90-h-gg-hh-v.pdf> (дата звернення: 25.01.2018).

9. Лазарчук М. О. Соціально-економічні реформи в Китаї: генезис та чинники / М. О. Лазарчук // Вісник МСУ. Економічні науки. – 2013. – Т. XVI. – № 1-2. – С. 117-124.

10. Лебедева Д. Д. Опыт пятилетнего макроэкономического планирования КНР в период экономических реформ / Д. Д. Лебедева // Мировая экономика. – 2015. – № 8(129). – С. 123-127.

11. Островский А. В. Модернизация Китайской модели перехода от плановой экономики к экономике рыночной в ходе экономической реформы / А. В. Островский // ФН. – 2015. – № 1. – С. 135-152.

12. Mozur P. Apple Opening Data Center in China to Comply With Cybersecurity Law / P. Mozur // The New York Times. – 12.07.2017. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.nytimes.com/2017/07/12/business/apple-china-data-center-cybersecurity.html?ref=business> (дата звернення: 25.01.2018).

В этой статье исследованы основные концепции государственной экономической политики на современном этапе и объяснена ошибочность теории «международного разделения труда» («сравнительных преимуществ»). Были определены правовые средства защиты экономического суверенитета и привлечения прямых иностранных инвестиций в Китай на примере условий сотрудничества «Foxconn» и «Apple» с правительством Чжэнчжоу. Также проанализированы ключевые аспекты китайского правительственного плана «Made in China 2025».

Ключевые слова: теория «международного разделения труда» («сравнительных преимуществ»), экономические реформы Китая, специальные экономические зоны, привлечение иностранных инвестиций, «Apple».

This paper examines the main concepts of state economic policy at the present stage and explains the falsity of the theory of «international division of labor» («comparative advantages»). Legal measures of protecting economic sovereignty and attracting foreign direct investments in China were identified, for example, under the terms of cooperation between Foxconn and Apple with the Government of Zhengzhou. Also we've analyzed key aspects of the Chinese government plan «Made in China 2025».

Key words: theory of «international division of labor» («comparative advantages»), economic reforms in China, special economic zones, attraction of foreign investments, «Apple».

